

Sophia de Mello
Breyner Andresen

**UZORITE
PRIPOVIJETKE**

S portugalskoga prevela
Martina Sorgo

Zagreb, 2025.

disput

Za Franciska
koji me je naučio hrabrosti
i radosti neravnopravne borbe

“Heles dado el nombre de
ejemplares, y si bien lo miras
no hay ninguna de quien no
se pueda sacar un ejemplo.”*

Cervantes, “Proslov čitatelju”,
u *Novelas Ejemplares*

* “Dadoh im ime *uzorite*, i pogledaš li pažljivo, među njima nema ni jedne jedine iz koje se ne može izvući kakva korisna pouka i uzor”; Miguel de Cervantes Saavedra, *Brak na prijearu / Razgovor pasa*, prev. Karlo Budor, Disput, Zagreb, 2024, str. 27.

[Sve su bilješke uredničke – op. ur.]

**BISKUPOVA
VEČERA**

I

Kuća je bila velika, bijela i stara. Nasuprot njoj bilo je četvrtasto dvorište. S desne strane nalazio se nasad naranči u kojem je i danju i noću tekla fontana. S lijeve strane bio je đardin šimširovine, vlažan i mračan, a u njemu kamelije i klupe obložene ukrasnim plavim pločicama.

Od sredine pročelja spuštale su se mahovinom prekrivene granitne stube. Nasuprot stubama, u prednjem dijelu dvorišta, bila su velika vrata koja su gledala prema cesti.

Stražnji dio kuće bio je okrenut prema zapadu, s prozora koji su gledali na voćnjake i polja vidjela se rijeka koja prelazi preko zelene livade, a u daljini su se nazirali plavičasti brežuljci čiji bi vrhovi za nekih popodneva postajali ljubičasti.

Na terasastim padinama rasla je vinova loza. Bila je to siromašna zemlja iz koje je nastajalo dobro vino. Što je zemlja siromašnija, vino je bogatije. Vino u kojem se, kao u pjesmi, čuva okus cvijeća i zemlje, hladnoća zime, nježnost proljeća i žega ljeta. I navodno, vino s tih padina, baš poput dobre pjesme, nikad ne ostari. S de-

12 sne strane, između nizine i brda, rasla je šuma. Šuma puna žamora i mirisa koju bi jesen obavila zlatnim bojama.

No sada je bila zima, teška, hladna i pusta zima, a vjetar je otpuhivao plavičast dim koji je izlazio iz siromašnih kućica. Staze su bile prekrivene blatom. Činilo se kao da dug jecaj prolazi cestama.

Gospodar Kuće stajao je naslonjen na kamin u kojem je gorjela vatra, u prostranom salonu, okružen gostima, rođacima, rođakinjama i ponekim susjedom. Bio je miran, nesvjestan razgovora. Razmišljao je, preispitivao svoje razloge, branio pred samim sobom svoje motive i svoje pravo. Nedostajao je posljednji gost, a to je bio Biskup.

Gospodar Kuće želio je Biskupu uputiti molbu. Upravo ga je zato bio pozvao na večeru. I zato je, dok ga je čekao, promišljao i pripremao argumente za svoj namum.

Zapravo, tu, u tom spokojnom predjelu, u tom poniznom kraju gdje su on i njegov otac, kao i njegovi djedovi neprikosnoveno vladali, tu gdje je prije uvijek vladao red, sad je izniklo sjeme rata.

To sjeme rata bio je novi svećenik, mladi svećenik poderane sutane i kose kao da ju je razbarušio vjetar, župnik iz Varzima, malog, jadnog sela u kojem su živjeli kopači vinograda. Varzim je već dugo bio siromašan, bivajući sve siromašniji, a varzimski su svećenici odavno strpljivo, svaki put sve strpljivije, prihvaćali siromaštvo svojih župljana. No taj novi svećenik govorio je o nekim moralnim načelima koja nisu bila jednaka načelima u koja je vjerovao Gospodar Kuće. Gospodaru

Kuće činilo se da je njegova prisutnost iz dana u dan, iz tjedna u tjedan, iz mjeseca u mjesec rasla poput optužbe koja ga je teretila, poput uperenog prsta, poput vatrene mača koji ga je doticao. I baš tu, u njegovoj kući, čiji su vlasnici s koljena na koljeno bili simbol časti, vrlina, reda i pravde, u tom trenutku činilo mu se kao da ga svaka gesta Svećenika iz Varzima poziva na sud kako bi odgovarao za sušičavce koji iskašljavaju krv, za starce bez materijalne potpore, za rahitičnu djecu, za luđake, slijepce i šepavce koji prose po cestama.

Naposljetku je iskrsnuo problem duga jednoga kmeta, a Opat iz Varzima stao je u kmetovu obranu.

“Oče”, rekao je Gospodar Kuće, “mislio sam da je vaš posao brinuti se za molitve, a ne za dugove. Vi ste zaduženi za moralne probleme. Praktični problemi pripadaju meni. Molim vas da date caru carevo. Ja u vašoj crkvi ne zapovijedam: samo gledam i podržavam. Problem o kojem raspravljamo pripada meni, pripada svijetu, to je materijalni i praktični problem.”

“Za vlastitu glad”, odgovorio je Svećenik iz Varzima, “možemo reći da je materijalni i praktični problem. Glad drugih je moralni problem.”

Problem nije riješen. Rastao je iz dana u dan. Gospodar Kuće bio je star i navikao se zapovijedati i gazdovati. Njegovi privilegiji, njegovo blagostanje, njegove prednosti i njegovi interesi činili su mu se apsolutnim etičkim pravima, svetim načelima mira i poretka. Zbog toga je i pozvao Biskupa na večeru. Da mu objasni svoje motive i razloge. No bilo mu je teško optužiti protivnika. Svećenik iz Varzima živio je čedno i časno. Nitko nije mogao reći da nije dobar svećenik. Njegova je

14 pobožnost bila vidljiva, a slava njegove dobrotvornosti širila se od usta do usta po planinskim terasama. Posjeo bi za stol sušičavca u krvavim dronjcima i ulazio u kuće gubavaca. Davao je, pričalo se, sve što je imao i primao beskućnike u svoju kuću. Iz dana u dan njegovo lice isklesano od teške svakodnevne žrtve, pogled obilježen vizijom patnje, uska ramena, odjeća izbljedjela od sunca i kiše, čizme istrošene na mnoštvu staza, kao da su postajali ogledalo siromaštva i bijede u Varzimu.

Na neki način Gospodar Kuće osjećao se uvrijeđenim zbog neznatnosti tog protivnika. Nije navikao na borbu, već samo na zapovijedanje. Drugi su se za njega borili i pobjeđivali. Ali budući da se morao boriti osobno, volio bi da mu je protivnik barem jednako snažan i moćan kao što je on sam. Takvog se mršavog i nenaoružanog protivnika zapravo sramio.

Prvo je stav Opata iz Varzima tumačio kao izraz društvene pobune sina iz siromašne obitelji.

No onda je otkrio da je svećenik daleki rođak njegove daleke rodbine i da glad koja se iščitavala na njegovu licu nije nasljedna, već dobrovoljna. Odbacio je mjesto među bogatima i zauzeo svoje mjesto među siromašnima. Te spoznaje nisu oduševile Gospodara Kuće.

Znao je reći: "Sva moć dolazi od Boga", te je smatrao da bi stoga jedan svećenik trebao poštovati svu uspostavljenju moć i poštovati novac i društvenu važnost kao izraze moći. Smatrao je neprihvatljivim da čovjek odbije svoje nasljedstvo kako bi se uklopio sa sirotinjom. Ako čovjek iz dobrostojeće obitelji ode za svećenika, mora postati biskup, nuncij ili čak papa. Barem monsinjor. Nikad seoski svećenik na brdu.

Stav novog svećenika šokirao ga je poput izdaje.

Svemu tome pridonosila je činjenica da je Gospodar Kuće, kao pravi gurman, izvrstan poznavatelj vina i *bon viveur*, mrzio isposnike, koji su mu se činili ludima, pretencioznima i opasnima, nehumanim ljudima koji uvijek žele ono što nije prirodno. Međutim, saznao je da su pilići, orašasti plodovi, grožđe i kruške koje je u skladu s običajima slao opatima Varzima, umjesto da slijede svoju sudbinu i završe na opatovu stolu, bili podijeljeni izgladnjelim žiteljima Varzima. Saznao je i to da je svećenik dijelio kupus iz svog vrta i grožđe iz svog vinograda. Dijelio je čak i mlijeko svoje koze. Dijelio je sve. Zbog toga je i sam lutao poput gladne sirotinje, poderane sutane i sramotnih čizama.

Sve je to dovodilo u pitanje tradiciju, običaje. To više nije bila vrlina, bio je to poremećaj, abnormalnost, boljševizam.

No najgora od svega bila je nedjeljna misa. Gospodar Kuće uvijek je rastreseno slušao nedjeljne propovijedi u Varzimu. Bile su to propovijedi koje su govorile o strpljenju, rezignaciji i nadi u bolji svijet. Propovijedi koje ga se nisu ticale. Na neki način, za njega nijedan svijet nije mogao biti bolji i zato je želio otići na Nebo što je kasnije moguće. Dok su propovjednici govorili, njemu je sve uspijevalo odvući pažnju. Odvlačila mu je pažnju stropna slika i odvlačilo mu je pažnju dijete koje plače. Potom bi mu se misli usmjerile na modru galicu, na berbu ili na prodaju vina. Razmišljao je o svom poslu.

Ali sada više nije mogao odvratiti pažnju. Sada je novi svećenik govorio o milosrđu. A milosrđe o kojem

16 je govorio nije bilo ona dobro poznata, mirna navada ubičajene, odmjerene milostinje. Bila je to svečana i stroga Božja zapovijed, ogoljena Božja riječ koja je došla preko čovjekova duha.

Sve je to mučilo i uznemiravalo Gospodara Kuće. Prije ili nakon mise hrana bi mu loše sjela. Teologija nije bila njegova specijalnost i ta nova zapovijed milosrđa činila mu se rezultatom novih i opasnih ideja našeg vremena. Njegova je vjera bila čvrsta i neupitna, nije se temeljila na evanđeljima, koja nikada nije pročitao, već na njegovu dobrom ponašanju i poštovanju već utvrđenih običaja. Subotom je davao milostinju siromašnima, a nedjeljom išao na misu. Imao je posebnu klupu u crkvi i nikad nije kasnio. I zadržao je staru naviku da u svom domu, u kuhinji, uvijek ima stol za siromašne. U bilo koje doba dana za tim se stolom posluživao obrok svakom prosjaku koji bi pokucao na vrata. Jasno, kako bi prosjak mogao uživati u takvom blagoslovu, bilo je potrebno da dolazi iz drugih krajeva ili da, ako je iz kraja, bude prepoznat kao pravi siromah. Pravi siromasi u kraju bili su Lúcio, koji nije imao noge, Manuel, koji nije imao ruke, Quintino, koji je bio slijep, stogodišnja Gluha Joana, koja je bila udovica, i Luda Maria. To su bili pravi siromasi, koji ni u kojem slučaju nisu bili sposobni raditi. Ali Pedro da Serra, koji je imao devetero djece i zarađivao petnaest tisuća reala dnevno tucajući kamen, nije bio pravi siromah jer je dobivao plaću i imao je obje ruke.

Stol za siromašne bio je poseban stol. Zbog hijerarhijskih i higijenskih razloga od slugu se nije moglo tražiti da budu u dodiru s blatom, prašinom, prljavšti-